

Araştırma Makalesi / Research Article

İSTANBUL BOĞAZIÇI SİT ALANI ÖRNEĞİNDE DÖNÜŞTÜRÜCÜ VE KORUMACI GÜÇLER ARASINDA YAŞANAN KARŞITLIK VE ÇATIŞMANIN GÖSTERİLMESİ

Mehmet Hakan UZBEK*

Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Yıldız-İSTANBUL

Geliş/Received: 28.08.2008 Kabul/Accepted: 20.10.2008

ÖZET

1980 sonrasında yaşanan küresel süreçler, bu süreçlerden etkilenen kentlerde “yoğun dönüşüm mekanları” olarak tanımlanan alanlar üzerindeki dönüşüm baskılarını artırmaktadır. Aynı özellikleri taşıyan koruma alanları da söz konusu baskılardan etkilenmektedir. Ortaya çıkan bu çelişkili durum bu tür koruma alanlarında, “dönüştürücü ve korumacı güçler arasında yaşanan karşıtlık ve çatışma” biçiminde soyutlanabilecek bir olguya neden olmaktadır. İstanbul Boğaziçi Sit Alanı örneğinde, yaşanan dönüşüm baskılarının küresel süreçlerle bağlantısının kurulmasının ve yukarıda tanımlanan türden bir karşıtlık ve çatışmanın yaşandığının gösterilerek çözümlenmesinin amaçlandığı çalışmada, alanın 1970’ler ve sonrasında geçirdiği gelişim süreci ile TMMOB Mimarlar Odası ile Şehir Plancıları Odası’nın 1988 ve sonrasında Boğaziçi Alanı’na ilişkin davaları incelenmiştir. Çalışmanın bulgularına göre İstanbul Boğaziçi Sit Alanı “yoğun dönüşüm mekanı” özellikleri taşımaktadır ve bu durum alanda “dönüştürücü ve korumacı güçler” arasında bir karşıtlık ve çatışma yaşanmasına neden olmaktadır. Merkezi yönetim ile alandan sorumlu yerel yönetimler bu karşıtlıkta dönüştürücü güçlerden yana tavır sergilemektedir. Böylelikle kamu yararı ilkesi doğrultusunda korumacı davranması beklenen kamu sektörü açısından bir çelişki ortaya çıkmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Küresel süreçler, yoğun dönüşüm mekanları, dönüştürücü ve korumacı güçler, İstanbul Boğaziçi Sit Alanı.

THE CONFLICT BETWEEN TRANSFORMATIVE AND CONSERVATIVE FORCES IN THE İSTANBUL BOSPHORUS CONSERVATION AREA

ABSTRACT

Global dynamics cause pressures of transformation on areas called “soft locations”. As some of those “soft locations” are also conservation areas, a conflict between transformative and conservative forces takes place upon them. The aim of this study is to show the connection between the pressures of transformation on the İstanbul Bosphorus Conservation Area and the global dynamics and also to investigate the conflict between transformative and conservative forces in the area, caused by these pressures. For reaching this aim the development of the area from the 1970’ies and also the lawsuits brought by both the Chamber of Architects and the Chamber of City and Regional Planners according to the area from the year of 1988 have been searched. The findings reveal that there is definitely more transformative pressure on Bosphorus after 1980 and a conflict between the above mentioned forces really exists. The central and the local administrations responsible for the area, seem to be on the side of the transformative forces, which constitutes a contradiction for the public sector if one considers that conservation of natural and cultural values is one of the basic duties of this sector, in the name of public interest.

Keywords: Global dynamics, soft locations, transformative and conservative forces, İstanbul Bosphorus Conservation Area.

* Sorumlu Yazar/Corresponding Author: e-mail / e-ileti: hakanuzbek@gmail.com, tel: : (0555) 667 37 19

1. GİRİŞ

Sahip oldukları doğal ve kültürel değerler nedeniyle koruma altına alınmış olan birçok sit alanının, yoğun dönüşüm baskıları altında kalarak bu değerlerini yitirme tehlikesiyle karşı karşıya kaldıkları gözlemlenmektedir. İçinde bulunduğumuz tarihsel süreçte, küresel dinamiklerin etkinliklerini artırarak bu dinamiklerden etkilenen kentlerdeki dönüşüm baskılarını yoğunlaştırdıkları da izlenmektedir. Söz konusu baskılardan koruma alanlarının da etkilenmesi kaçınılmazdır.

Yukarıda yapılan saptamalar çelişkili bir durumu ortaya koymaktadır. Koruma altına alınmış sit alanları bir yandan dönüşüme karşı korunmaya çalışılmakta, diğer yandan ise bu alanlar küresel dinamiklerin etkisi altında daha yoğun dönüşüm baskıları altında kalmaktadırlar. Bu durum söz konusu alanlarda, “dönüştürücü ve korumacı güçler arasında yaşanan karşıtlık ve çatışma” olarak soyutlanabilecek bir olguya işaret etmektedir.

İstanbul Boğaziçi Sit Alanı (İBSA) sahip olduğu doğal ve kültürel değerler nedeniyle koruma altına alınmış bir sit alanıdır. Diğer yandan Boğaziçi, kimi özellikleri dolayısıyla dönüşüm baskılarını da üzerine çekmektedir. Bu durumda yukarıda dikkat çekilen çelişki, İBSA örneğinde de geçerlidir ve çalışma kapsamında “dönüştürücü ve korumacı güçler arasında yaşanan karşıtlık ve çatışma” olarak nitelendirilen olguya Boğaziçi Alanı’nda rastlanması yüksek olasılık taşımaktadır.

Çalışmanın amacı, İBSA’nda yaşanan dönüşüm baskılarının küresel süreçlerle bağlantısını kurmak ve alanda “dönüştürücü ve korumacı güçler” arasında yaşanan bir karşıtlık ve çatışma olduğunu göstererek olguyu çözümlenektir.

Yukarıda tanımlanan amaç doğrultusunda ilk olarak, yaşanan küresel süreçlerin kentlere olan etkilerine ilişkin genel bir kavramsal çerçevenin sunulmasının ardından Marcuse ile van Kempen’in “yoğun dönüşüm alanları” (soft locations) kavramı tanıtılacak ve kavram ile İBSA arasında bağlantı kurulacaktır. Ardından İBSA’nın sit alanı ilan edilerek korunmasına yönelik ilk bütüncül planlama çalışmalarının yapıldığı 1970’li yılların başından 1995’te Danıştay’ın Gerigörünüm ve Etkilenme Bölgeleri Plan Revizyonu Davası’na ilişkin aldığı karara dek, alanın geçirdiği gelişim süreci, Boğaziçi’ne yapılan “dönüştürücü” ve “korumacı” müdahaleler ayrıştılarak değerlendirilecek, böylelikle Boğaziçi’nde yaşanan karşıtlık ve çatışma ortaya konacaktır. Son olarak söz konusu karşıtlık ve çatışmanın çözümlenmesine yönelik olarak Mimarlar Odası ile Şehir Plancıları Odası’nın 1988 ve sonrasında İBSA’na ilişkin olarak açmış oldukları davalar içerik yönünden sorgulanacak ve değerlendirilecektir.

3194 sayılı İmar Kanunu’nun Boğaziçi Yasası’na getirdiği değişikliklerin, çalışmanın konusunu oluşturan karşıtlık ve çatışmada bir kırılma noktası oluşturduğu görülmektedir. Bu değişikliklerin plana aktarılması 1988 Gerigörünüm ve Etkilenme Bölgeleri Nazım İmar Planı Revizyonu ile başlamış, söz konusu revizyona karşı Mimarlar Odası’nca açılan dava yedi yıl sürerek yukarıda belirtilen Danıştay kararıyla sonuçlanmıştır. Bu nedenle Mimarlar Odası ile Şehir Plancıları Odası’nın bu kesit ve sonrasındaki davaları çalışma kapsamında, artık tarafları belirlenmiş ve “oturmuş” bir karşıtlığın çözümlenmesi amacıyla ele alınmaktadır.

2. KÜRESEL SÜREÇLERİN KENTLERİN FİZİK MEKANINA ETKİLERİ

Fainstein ve Campbell kentsel alanların Yirminci Yüzyıl’ın sonunda yüz yıl öncesinin kentlerine göre büyük farklılıklar taşıdıklarına vurgu yapmaktadırlar. Yazarlar metropoliten alanlara adlarını veren eski merkez kentlerde bölgesel refah ve nüfus arasındaki oranın azaldığını belirtmektedirler. Kimi kentler küresel ekonominin yönetim merkezleri ya da yeni teknolojilerin geliştirildiği yerler olarak önem kazanırken diğerleri, hala bünyelerinde büyük bir nüfus barındırmalarına karşın, ekonomik işlevlerini yitirmişlerdir. Çevre kirliliği, trafik sıkışıklığı, sınıfsal ve etnik ayrıştırmalar ile ekonomik krizler gibi sorunlar birçok kent merkezini olumsuz yönde etkilemektedir. Aynı zamanda yoksul bölgelerin hemen yanbaşlarında beliren soylulaşmış

konut alanları ve duvarlarla çevrelenmiş kapalı yerleşmeler zenginlik ile yoksulluk arasındaki ayrımı keskinleştirmekte ve belirginleştirmektedir. Gittikçe daha fazla insan metropoliten alanlarda yaşamakta, ancak bu alanlardan ekonomik yönden en başarılıları bile eşitsiz bir gelişme göstermektedir [1].

Borja ve Castells'e göre dünya genel bir "kentleşme" sürecinden geçmektedir ve bu süreç ekonominin küreselleşmesi ile bilgi iletişim devrimi olgularıyla yakından ilintilidir. Nüfusun büyük bir oranı gelecekte kentsel alanlarda yaşamakla kalmayacak, aynı zamanda kırsal alanlar kentler arasındaki ekonomik, siyasi, kültürel ve iletişimsel ilişkiler sonucu kurgulanan sistemin parçası olacaklardır. Yazarlara göre küreselleşme (globalization), bilgi iletişimin öneminin artışı (informationalization) ve kentsel dağılıma (urban spread), birbirleri ile ilişki içinde olan üç belirleyici makro süreçtir (macro-processes) ve günümüzde kentsel alanlar bu süreçlerin etkisi altında kalmaktadır. Yaşanan bu gelişmeler "kentler" açısından hem yapıcı hem de yıkıcı olabilmektedir. Nüfus bir yandan odaklanmakta ve yeni merkezler oluşmakta, diğer yandan ise mekan parçalanmakta, alanlar yok olmakta ve kimi "yer"ler güçsüzleşmektedir [2].

Borja ve Castells bu noktada "kentleşme" (urbanization) ile "kent" (city) kavramları arasındaki ayrımı dikkat çekmektedirler. Buna göre "kentleşme", nüfus ile insan eylemlerinin mekansal olarak ifade bulması (spatial articulation) anlamına gelmektedir. "Kent" kavramı ise toplumsal ilişkiler, kültür ve özellikle de kendi kendini yönetme bağlamındaki siyasal kurumlaşma yönlerinden özel bir örgütlenme biçimini tanımlamaktadır. Yazarlar bu anlamdaki kentin, içinde bulunduğumuz ve kentleşmenin genel olarak tarihteki en yüksek oranına ulaştığı süreçte, bir yokolma olasılığıyla karşı karşıya bulunduğu noktasına parmak basmaktadırlar. Buna göre kentlerin rolünün yeniden tanımlanmasının gerekliliğine ve yerel ile küresel arasında dinamik ve yaratıcı bir ilişkinin kurulmasının önemine vurgu yapılmaktadır. Kentlerde ekonomik üretkenlik ve rekabet edebilirliğin artırılması, sosyo-kültürel bütünleşmenin sağlanması ve siyasi temsil ile yönetim konularının bu ilişkinin kurulmasındaki en önemli başlıkları oluşturduğu vurgulanmaktadır [2].

Marcuse ile van Kempen üst ölçekteki bazı gelişme ve kararların yerelde kentlerin fizik mekanlarının biçimlenmesinde etkili olduklarını vurgulamakta ve "makro-sosyal güçler" olarak adlandırdıkları bu dinamikleri küreselleşme, demografik değişimler ve göçler, yükselen ayrımcı akımlar, kamu sektörünün değişen rolü ve değişen yaşam biçimleri olarak belirlemektedirler. Yazarlar ayrıca söz konusu dinamiklerin, küresel süreçlerden etkilenen kentlerin fizik mekanında yarattığı sonuçları da sınıflandırarak tartışmaktadırlar. Bu sonuçlar kentsel ayrışmaların belirginleşmesi, yeni sosyo-mekansal oluşumların (socio-spatial formations) ortaya çıkması ve belirli özellikteki kent mekanlarının yoğun bir biçimde dönüşüm geçirmesi olarak üç ana başlık altında toplanmaktadır [3].

Yazarlara göre ilk sonuç, artan kentsel ayrışmalarda kendisini göstermektedir. Bu gelişmeye göre kentsel mekan, ekonomik ve sosyal mekanlardaki gelişmelere koşul olarak, eskiye oranla daha derin ve güçlü bir biçimde ayrışmakta ve kent bölgeleri arasındaki eşitsizlikler artmaktadır.

Yaşanan ikinci sonuç, ayrışan kentsel alanlar içinde mekansal ve toplumsal özellikleriyle ayırt edilebilen kimi yeni sosyo-mekansal oluşumların ortaya çıkması olarak tanımlanmaktadır. Marcuse ve van Kempen bu oluşumları altı başlık altında ele almaktadırlar. Bu sınıflandırmada birinci olarak güvenlik önlemleri ve görünümünden dolayı "citadels" (kaleler) olarak adlandırılan ve yüksek gelir grubunun barınma, çalışma ve eğlence gereksinimlerini karşılayan çok işlevli yapılar bulunmaktadır. İkinci sırada soylulaşan alanlar gelmektedir. Üçüncü ve dördüncü olarak kapalı yerleşmeler ile banliyölerde oluşan yeni merkezler (edge cities) anılmaktadır. Etnik kimlikleriyle öne çıkan yoksul alt bölgeler (ethnic enclaves) ile toplumsal ve mekansal anlamda dışlanmış çöküntü alanları (excluded ghettos) da sınıflandırmadaki beşinci ve altıncı başlıkları oluşturmaktadır.

Yazarlar üçüncü sonuç olarak da kentlerde kimi özelliklerinden dolayı dönüşüm baskılarının en yoğun biçimde hissedildiği ve dönüşüm geçirme olasılıkları çok yüksek olan

“yoğun dönüşüm alanları”nın (soft locations) ortaya çıktığının altını çizmektedirler. Bu alanlar kıyı alanları (waterfronts), kent merkezlerinde kalan küçük ve orta ölçek sanayi alanları (currently centrally located manufacturing areas), terk edilen sanayi bölgeleri (brownfields), kent merkezlerindeki ofis ve konut alanları, kent merkezlerindeki turizm ve rekreasyon alanları, sosyal konut bölgeleri, merkezi iş alanlarına komşu bölgeler, tarihi dokular ve kamusal alanlar olarak tanımlanmaktadır [3].

3. İSTANBUL BOĞAZIÇI SİT ALANI

İstanbul Boğaziçi Sit Alanı (İBSA) barındırdığı doğal, kültürel ve tarihsel değerlerden dolayı sit alanı ilan edilmiş ve korunmasına yönelik olarak hakkında özel bir yasa çıkarılmış olan bir koruma alanıdır [4,5]. Bununla birlikte alanın, yukarıda Marcuse ile van Kempen [3] tarafından tanımlanan “yoğun dönüşüm alanları”ndan (soft locations) birkaçına birden sahip olduğu görülmektedir. Boğaziçi özgün doğal ve tarihi özellikleriyle İstanbul Metropolitan Alanı içinde önemli turizm ve rekreasyon alanı potansiyelleri taşımakla kalmamakta, aynı zamanda uzun kıyı alanlarını, tarihi kent dokularını, işlevsizleşen sanayi alanlarını ve dönüşüm geçirme olasılığı taşıyan (yasadışı) konut alanlarını da bünyesinde barındırmaktadır. Bunların dışında metropolitan alan içinde önemli bir merkezi iş alanı niteliği taşıyan Büyükdere-Maslak Aksı da bölgenin hemen batı sınırında yer almakta ve alanı etkilemektedir. Bu saptamalar sonucunda, küresel dinamiklerden yoğun bir biçimde etkilendiğine tanık olunan ve bir “küresel kent” yapılmasına yönelik politikaların gündemde olduğu [6-9] İstanbul kentinin bir parçasını oluşturan İBSA üzerinde yoğun dönüşüm baskılarının oluşmasını beklemek gerekmektedir.

Yukarıda aktarılanlar İBSA’na ilişkin çelişkili bir durumu ortaya koymaktadır. Alan bir yandan hem koruma mevzuatı hem de Boğaziçi mevzuatı gereğince koruma altına alınmıştır ve sahip olduğu değerlerin sonraki kuşaklara aktarılmasına çalışılmaktadır. Diğer yandan ise barındırdığı kimi özellikler nedeniyle, Marcuse ile van Kempen’in [3] tanımlamasına göre, dönüşüm baskılarını üzerine çeken bir görüntü sergilemektedir. Bu çelişkili durum, “dönüştürücü ve korumacı güçler arasındaki karşıtlık ve çatışma” olarak soyutlanabilecek bir olguya işaret etmektedir. Aşağıdaki alt başlıklarda İBSA’nda böyle bir karşıtlık ve çatışmanın yaşanıp yaşanmadığı sorusu incelemeye konu edilecektir. Böyle bir olgunun saptanması, Boğaziçi’nin bir “yoğun dönüşüm mekanı” olduğu yönünde ipuçları da sağlayacaktır.

3.1. İBSA’nın Gelişim Sürecinin Değerlendirilmesi

Bu alt başlıkta, İBSA’nın sit alanı ilan edildiği ve bölgenin korunmasına yönelik ilk bütüncül planlama çalışmalarının başladığı 1970’li yıllardan, 1995’te Danıştay’ın Geri Görünüm ve Etkilenme Bölgeleri Plan Revizyonu Davası’na ilişkin aldığı karara dek geçen süreçteki Boğaziçi’nin gelişimini etkileyen yasal düzenlemeler, planlama çalışmaları ile koruma ve yargı kararları, “dönüştürücü” ve “korumacı” müdahaleler olarak ayrıştırılmakta ve Çizelge 1’de gösterilmektedir. Söz konusu ayrıştırma Çubuk [4], Ekinci [5], Aysu [10] ve Gülersoy’un [11] çalışmalarına dayanılarak yapılmıştır. Doğrudan İBSA’nın kapsamına girmemesine karşın Boğaziçi’nin gelişimini etkileyen Beykoz ve Sarıyer Doğal Sit Alanları ilanı ve ardından yaşanan yargı sürecine de çizelgenin sonunda değinilmektedir. Çizelgede doğrudan İBSA ile ilgili olmayan ancak dolaylı olarak alanı etkileyen yasa, karar ve davalar *italik* belirtilmiştir.

Çizelge 1’de “dönüştürücü” ve “korumacı” müdahaleler bağlamında ortaya konulan ayrıştırma, İBSA’nda 1970’lerden sonra yaşanan bir karşıtlık ve çatışma ortamına işaret etmektedir. Süreçte merkezi yönetim, yerel yönetimler, koruma kurulu, sivil toplum ve yerel halk gibi aktör ve kurumlar Boğaziçi’ne ilişkin farklı amaç ve tasarımları doğrultusunda karşı karşıya gelmekte ve birbirleri ile çatışmaktadırlar. Bu aktörlerden kimilerinin alana yönelik tasarımlarının nüfus ve yapılaşma yoğunluğunun artması ve mekansal dönüşüm gerçekleşmesi yönünde sonuçlar doğuracak nitelikte olduğu anlaşılmaktadır. Bunun karşısında ise daha korumacı ve kamu yarar

gözeten aktörlerin çabaları yer almaktadır. Bununla birlikte çizelge, 1980 sonrası alana yönelik dönüştürücü müdahalelerde gözle görülür bir artış yaşandığını da göstermektedir.

Çizelge 1. İBSA’nda “dönüştürücü” ve “korumacı” müdahalelerin ayrıştırılması

DÖNÜŞTÜRÜCÜ MÜDAHALELER	KORUMACI MÜDAHALELER
1970’Lİ YILLARDAKİ GELİŞMELER	
<ul style="list-style-type: none"> 1976: 1990 sayılı “775 sayılı Gecekondu Kanunu’nda Bazı Değişiklikler Yapılması Hakkında Kanun” (775 sayılı kanundan sonra yapılan gecekonduların yasallaşması). 	<ul style="list-style-type: none"> 1970: Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu’nun (GEEAYK) sahil şeridinin korunmasına ilişkin kararı. 1971: 1/5000 ölçekli “Boğaziçi Sahil Şeridi Koruma Planı” (Boğaziçi’nin korunması amaçlı ilk planlama çalışması). 1973: 1710 sayılı “Eski Eserler Kanunu” (koruma konusunda bakış açıları ve kurumsallaşmalar konusunda dönüm noktası, sit kavramının tanımlanması). 1974: Boğaziçi’nin GEEAYK tarafından “Tarihi ve Doğal Sit Alanı” ilan edilmesi. 1977: 1/5000 ölçekli “Boğaziçi Nazım İmar Planı” (alana ilişkin korumaya yönelik ilk kapsamlı ve bütüncül plan).
1980	
1983 PLANI SÜRECİ	
<ul style="list-style-type: none"> 1982: Boğaziçi’ne ilişkin yeni bir planın hazırlanması, özel koru alanları içinde konut yapımına izin verilmesi, planın uygulamaya konmasıyla hızlı bir yapılaşmanın başlaması. 	<ul style="list-style-type: none"> 29.01.1983: 1982 planının neden olduğu yapılaşmaya gösterilen tepkiler sonucunda alınan “Boğaziçi’nin Her İki Yakasında Uygulanacak Bazı İmar Kararı Hükümleri” hakkında “Bakanlar Kurulu Kararı”. Üç ay içinde yeni bir planın hazırlanması kararı. 22.07.1983: Bakanlar Kurulu Kararı’nda yapılması öngörülen 1/5000 Nazım Plan ile 1/1000 Sahil Şeridi ve Öngörünüm Bölgesi Koruma Geliştirme Planı, özel mülkiyetli korulara ait onaylı planların geçersiz sayılması.
YASAL DÜZENLEMELER ve SİT ALANLARI KARARI	
<ul style="list-style-type: none"> 12.03.1982: 2634 sayılı “Turizmi Teşvik Kanunu”. Merkezi yönetimin kimi alanları “Turizm Bölgeleri”, “Turizm Alanları” ve “Turizm Merkezleri” ilan ederek buralara ilişkin plan yapma yetkisini ele alması. 18.03.1983: 2805 sayılı “İmar ve Gecekondu Affı” yasası. 08.03.1984: 2981 sayılı “İmar ve Gecekondu Mevzuatına Aykırı Yapılara Uygulanacak İşlemler”le ilgili yasa (Aysu[10], yasanın 3’üncü maddesi uyarınca Boğaziçi’nin kapsam dışında tutulduğunu, ancak 22’nci maddede alana yapılan göndermeler sonucunda Boğaziçi’nde bu maddeye dayanılarak bazı yapılara tapu tahsis belgesi verildiğini aktarmaktadır). 1994: 4046 sayılı “Özelleştirme Kanunu”. Turizmi Teşvik Kanunu’na benzer biçimde merkezi yönetimin, özelleştirme kapsamına alınan arsalar üzerindeki imar haklarını belirleme yetkisini ele alması. 	<ul style="list-style-type: none"> 23.07.1983: 2863 sayılı “Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu”. 08.11.1983: 2942 sayılı “Kamulaştırma Kanunu” (Boğaziçi’nde yapılaşma izni olmayan özel mülkiyetteki parseller bağlamında önemli). 18.11.1983: Anıtlar Yüksek Kurulu’nun “İstanbul’daki Sit Alanları” kararı. Bütünü tarihi ve doğal sit alanı olan Boğaziçi’nin içinde yer alan kimi yerlerin ayrıca özelliklerine göre farklı sınıflandırılarak sit alanı ilan edilmeleri. 22.11.1983: 2960 sayılı “Boğaziçi Kanunu” (ülkenin belli bir yöresini korumak ve o yöreye ait imar yetki ve kurallarını belirlemek üzere çıkarılan ilk kapsamlı yasa).
3194 DEĞİŞİKLİKLERİ ve ANAYASA MAHKEMESİ SÜRECİ	
<ul style="list-style-type: none"> 09.05.1985: 3194 sayılı “İmar Kanunu”nun Boğaziçi Alanı’na ilişkin düzenlemeleri (yönetim örgütlenmesinin değiştirilmesi, Gerigörünüm ve Etkilenme Bölgeleri’nde imar hakları tanımlanması, Öngörünüm’ün sırt ve tepelerinin belirli koşullarda konut yapılaşmasına açılması, 2981 sayılı imar affı yasanının Boğaziçi’nde uygulanmasına olanak sağlanması, varolan planda değişiklik yapma olanağının getirilmesi). 	<ul style="list-style-type: none"> 08.07.1985: 3194 sayılı yasanın, Boğaziçi’ni ilgilendiren maddeleri dahil toplam 13 maddesinin iptali istemiyle, 90 milletvekili tarafından Anayasa Mahkemesi’nde dava açılması. 11.12.1986: Anayasa Mahkemesi’nin 3194 sayılı yasanın Öngörünüm Bölgesi’nde konut yapımına izin veren ve imar affına ilişkin hükümlerini iptal etmesi.
GERİGÖRÜNÜM ve ETKİLENME BÖLGELERİ PLAN REVİZYONLARI	
<ul style="list-style-type: none"> 15.07.1988: 1/5000 Gerigörünüm ve 	<ul style="list-style-type: none"> 14.12.1988: Gerigörünüm ve Etkilenme

<p>Etkilenme Bölgeleri Plan Revizyonları (3194 sayılı yasanın iptal edilmeyen hükümlerinin plana yansımaları).</p> <ul style="list-style-type: none"> 1/5000 Gerigörünüm ve Etkilenme Bölgeleri Plan Revizyonları iptal davası sürerken (Büyükşehir Belediyesi ile Mimarlar Odası arasında) Sarıyer, Beşiktaş, Üsküdar ve Beykoz İlçe Belediyeleri'nin davalı 1/5000 planına dayanarak parçalı bir biçimde 1/1000 uygulama planları hazırlamaları, bu planlara dayanılarak 1/5000'in parça parça yeniden revize edilmesi, ortaya çıkan 1/5000 ve 1/1000 ölçekli planlara ilgili belediyeler tarafından Koruma Kurulu'ndan ayrı ayrı onay alınması. 29.06.1995: İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin temyiz ve yürütmenin durdurulması için başvurduğu Danıştay'ın, İdare Mahkemesi'nin iptal kararını bozması. 	<p>Bölgeleri Plan Revizyonu'nun iptali istemiyle Mimarlar Odası'nın İdare Mahkemesi'nde dava açması.</p> <ul style="list-style-type: none"> 12.01.1995: İdare Mahkemesi'nin uzun bir yargı süreci sonucunda ve davacı Oda'nın savlarını destekleyen bilirkişi raporu üzerine planın iptaline karar vermesi.
BEYKOZ ve SARIYER DOĞAL SİT ALANLARI	
<ul style="list-style-type: none"> 19.01.1996: İstanbul Büyükşehir Belediyesi ile ilgili ilçe belediyelerinin, Beykoz ve Sarıyer Doğal Sit kararının iptali için Kültür Bakanlığı aleyhine dava açmaları. 	<ul style="list-style-type: none"> 15.11.1995: İstanbul III Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun, Beykoz ve Sarıyer ilçe ve mücavir alanlarını içinde ve 2960 sayılı Boğaziçi Kanunu kapsamı dışında kalan alanları, Doğal Sit olarak tesbit, tescil ve ilan etmesi. 29.09.1997: İstanbul II'nci İdare Mahkemesi'nin Beykoz ve Sarıyer Doğal Sit kararına karşı açılan davayı reddi. 20.04.1999: Danıştay 6'ncı Dairesi'nin belediyelerin temyiz istemini reddi.

Bu durumda yukarıda ortaya atılan, İBSA'nda "dönüştürücü ve korumacı güçler arasında karşıtlık ve çatışma yaşanıp yaşanmadığı" sorusuna olumlu yanıt vermek ve küresel dinamiklerin etkisini artırdığı 1980 sonrası dönemde alana yönelik dönüştürücü müdahalelerde belirgin bir yoğunlaşmanın yaşandığı saptamasını yapmak gerekmektedir.

4. TMMOB MİMARLAR ODASI ile ŞEHİR PLANCILARI ODASI'NIN İBSA'NA İLİŞKİN DAVALARI

Çalışmada, yukarıda saptanan karşıtlık ve çatışmanın çözümlenmesine yönelik olarak TMMOB Mimarlar Odası ile Şehir Plancıları Odası'nın 1988 ve sonrasında İBSA'na ilişkin olarak açmış oldukları 17 adet dava incelenmektedir. Söz konusu davalar Çizelge 2'de gösterilmiştir.

Çizelge 2. Mimarlar Odası ile Şehir Plancıları Odası'nın İBSA'na ilişkin davaları

	DAVANIN ADI	AÇAN	YILI	DAVALI (ve MÜDAHİLLER)
1	Boğaziçi Gerigörünüm ve Etkilenme Bölgeleri Planı Davası	Mim.Od.	1988	İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı (Medyakent Konut Yapı Koop. Akçağ Dış Ticaret Turizm ve İnşaat A.Ş. Mesan İnş.Taah.Yat.A.Ş. Mass Kablo San.A.Ş. Zonguldak Maden Konut Yapı Koop.)
2	Beşiktaş-Levent Turizm Alanı Genişletilmesi Davası	Ş.Pl.Od.	-	Bakanlar Kurulu
3	İstinye Eski Tersane Alanı Davası	Mim.Od.	1995	Başbakanlık

4	Koç Üniversitesi Yerleşimi Davası	Mim.Od.	1996	Başbakanlık Orman Bakanlığı Bayındırlık ve İskân Bakanlığı Sarıyer İlçe Belediye Başkanlığı (Koç Üniversitesi Rektörlüğü Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı (YÖK))
5	Koç Üniversitesi Plan İptal Davası	Ş.Pl.Od.	1996	Bayındırlık ve İskân Bakanlığı
6	Sarıyer Maden Mahallesi Planları Davası	Mim.Od.	1996	İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı Sarıyer İlçe Belediye Başkanlığı (Akçağ Dış Ticaret Turizm ve İnşaat A.Ş.)
7	Ulus Platin Konutları Davası	Mim.Od.	1998	Beşiktaş İlçe Belediye Başkanlığı
8	Boğaziçi Radar Kuleleri Tahkim Davası	Mim.Od.	1999	Başbakanlık
9	Kuzguncuk Bostanı Davası	Ş.Pl.Od.	2000	Kültür Bakanlığı
10	Boğaziçi Radar Kuleleri Ruhsat İptal Davası	Mim.Od.	2001	Başbakanlık Denizcilik Müsteşarlığı
11	Plan Lejandı ve Plan Notları İptal Davası	Mim.Od.	2005	Başbakanlık Bayındırlık ve İskân Bakanlığı İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı
12	Galatasaray Adası'na İlişkin Plan Değişikliğinin İptali Davası	Mim.Od.	2005	Başbakanlık Bayındırlık ve İskân Bakanlığı İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı
13	Çengelköy Yoğunluk Artışı Davası	Ş.Pl.Od.	2006 - 2008	Kültür Bakanlığı İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı
14	Plan Lejandı ve Plan Notları Bazı Hükümlerin İptali Davası	Mim.Od.	2007	Başbakanlık Bayındırlık ve İskân Bakanlığı İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı
15	Zincirlikuyu Karayolları Arazisi Plan Değişikliğinin İptali Davası	Mim.Od.	2007	Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı
16	Zincirlikuyu Karayolları Arazisi Plan Değişikliğinin İptali Davası	Ş.Pl.Od.	2007	Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı
17	Sarıyer Dua Tepesi Davası	Ş.Pl.Od.	2007	İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı

Söz konusu çözümlemenin yapılması için gerekli olan malzeme, Mimarlar Odası ile Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubeleri'nin çalışma raporlarından [13, 14] elde edilmiştir. Davaların içeriksel olarak incelenmesinde aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

- Davaların hangi aktörlere karşı açıldığı,
- Söz konusu aktörlerin hangi işlem ya da uygulamalarının dava konusu edildiği,
- Davaların hangi gerekçe ve istemle açıldığı,

- Davaların hangi tarihlerde açıldıkları,
- Sonuçlanan davaların hangi yönde karara bağlandığı.

Aşağıda bu sorular temelinde davalara yönelik sayısal sorgulamalar yapılacak ve elde edilen bulgular bir sonraki adımda çalışmanın amacına yönelik olarak yorumlanacaktır.

4.1. Davaların Sayısal Olarak Sorgulanması

Mimarlar Odası ile Şehir Plancıları Odası'nın yukarıda belirtilen İBSA ile ilgili 17 adet davası taraf olan aktörler, dava konuları, itiraz nedenleri, dava tarihleri ve dava sonuçları bağlamlarında sayısal olarak sorgulandığında aşağıdaki bulgulara ulaşılmaktadır:

- Toplam 17 adet davadan sekiz tanesi merkezi yönetime, dört tanesi (ikisi Büyükşehir Belediyesi'ne, biri ilgili ilçe belediyesine, bir tanesi ise Büyükşehir ile ilgili ilçe belediyesine birlikte olmak üzere) yerel yönetime, beş tanesi ise merkezi ve yerel yönetime karşı (dördünde merkezi yönetim ile Büyükşehir Belediyesi birlikte, birinde merkezi yönetim ile ilgili ilçe belediyesi birlikte olmak üzere) birlikte açılmıştır.
  - 17 davadan 13 tanesinde merkezi yönetim davalı durumundadır.
  - Üç davada davalı yönetimler yanında, bir davada ise davacı Oda'nın yanında sürece müdahil olunmuştur. Söz konusu üç davada beş adet özel şirket, Koç Üniversitesi Rektörlüğü ve Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı (YÖK) davalı yönetimlerin yanında yer alırken, davacı Oda'nın yanında davaya müdahil olunan tek örnekte (Boğaziçi Radar Kuleleri Ruhsat İptal Davası) Kandilli Semt Girişimi adlı yerel halk örgütlenmesi hukuksal sürece katılmıştır.
  - Boğaziçi Gerigörünüm ve Etkilenme Bölgeleri Planı Davası ile Koç Üniversitesi Yerleşimi Davası olmak üzere iki davada kapsamlı bilirkişi heyeti raporu bulunmaktadır. Bu raporlar davacı Oda'nın görüşlerini bilimsel bir bakış açısıyla desteklemektedir.
  - Söz konusu 17 davada yönetimlerin 20 ayrı işlemine karşı itiraz edilmekte ve iptali istenmektedir. Bu işlemlerden 11 tanesi, 3'ü plan bütününde 8'i parsel bazında olmak üzere plan değişikliği, üç tanesi de ruhsat verilmesiyle ilgilidir. Geriye kalan işlemler, birer tane olmak üzere, özelleştirme kararı, arazi tahsisi, anlaşmazlığın tahkim yoluyla çözülmesi kararı, turizm alanı genişletilmesi kararı, Koruma Kurulu'nun fonksiyon değişikliğini onaylayan kararı ve imzalanan bir protokolün belediye meclisinde onaylanması kararı, biçiminde sıralanmaktadır. Böylelikle adı geçen davalarda yönetimlerin en fazla iptali istenen işlemlerini, ağırlıklı olarak plan değişiklikleri oluşturmaktadır.
  - Koç Üniversitesi'ne ilişkin Bayındırlık ve İskân Bakanlığı'nın yaptığı plan değişikliği ile Zincirlikuyu Karayolları Arazisi'ne ilişkin Başbakanlık Özelleştirme İdaresi tarafından yapılan plan değişikliğinin iptali istemiyle hem Mimarlar Odası hem de Şehir Plancıları Odası tarafından dava açılmıştır. Bu durumda itiraz edilen birbirinden farklı imar plan değişikliği işlemi sayısı 9 olmaktadır. Bu değişikliklerden 6 tanesi parsel bazındadır.
  - Yukarıda anılan 9 adet plan değişikliğinin 2 tanesi merkezi yönetimin, 3 tanesi yerel yönetimlerin, 4 tanesi ise merkezi ve yerel yönetimlerin ortak işlemidir.

Davalardaki itiraz gerekçeleri ele alındığında, en çok öne çıkan gerekçelerin üç başlık altında toplanabileceği görülmektedir. Yönetimlerin iptali istenen işlemlerinin Boğaziçi'ndeki nüfus ve yapılaşma yoğunluğunu artıracak nitelikte olması, doğal ve tarihi / kültürel değerlerin yitirilmelerine neden olacakları ve alanın silüet değerlerini ya da geleneksel imgesini bozacak sonuçlar doğuracak olmaları gerekçeleri, davalardaki "korumaya" yönelik itirazların kaynağını oluşturmaktadır. İkinci olarak söz konusu işlemlerde yasal planlama ve onay prosedürüne uyulmamış olması itirazlarını, Koruma Kurulu onayı eksikliği ve ilgili yönetimin bir "yetki gaspı" gerçekleştirmiş olduğu iddialarını, "yasal ve hukuksal itirazlar" başlığı altında toplamak olanaklıdır. Öne çıkan üçüncü ve son grup itiraz noktasını ise "şehircilik ilkelerine, planlama tekniklerine ve kamu yararına aykırılık" gerekçesi oluşturmaktadır. Söz konusu davalar anılan itiraz gerekçeleri bağlamında değerlendirildiğinde şu sonuçlara ulaşılmaktadır:

- Anılan 17 davanın 14'ünde davacı Oda tarafından yönetimin ilgili işlemine karşı, yukarıda değinilen sınıflandırma bağlamında, "koruma" gerekçesi ileri sürülmektedir. Dava açılma gerekçelerinde "koruma" vurgusunun doğrudan yapılmadığı kalan üç davanın ise (Beşiktaş-Levent Turizm Alanı Genişletilmesi, İstinye Eski Tersane Alanı'nın Özelleştirilmesi ve Boğaziçi Radar Kuleleri'ne İlişkin Tahkim davaları) dolaylı olarak koruma ile ilgili olduğu görülmektedir.

- Söz konusu 17 davanın 10 tanesinde "yasal ve hukuksal itirazlar", 13 tanesinde ise "şehircilik ilkelerine, planlama tekniklerine ve kamu yararına aykırılık" gerekçeleri yer almaktadır.

- Yönetimin ilgili işleminin "koruma"ya aykırı olduğunun iddia edildiği 14 davanın 9 tanesinde, aynı zamanda "yasal ve hukuksal" itirazlar ileri sürülme ve işlemin Koruma Kurulu onayı alınmadan yapılarak Kurul'un dışlandığı vurgulanmaktadır.

- Yukarıda anılan 9 davanın 4 tanesi Merkezi Yönetim'e, 2 tanesi Büyükşehir Belediyesi'ne, 3 tanesi de merkezi ve yerel yönetimlere karşı birlikte açılmıştır. Bu durumda Merkezi Yönetim söz konusu 9 davadan 7 tanesinde davalı durumundadır.

- Plan değişikliklerinin iptaline ilişkin 11 adet davanın tümünde, yönetimlerin söz konusu plan değişikliği işlemlerine "koruma"ya ve "şehircilik ilkelerine, planlama tekniklerine ve kamu yararına" aykırılık gerekçeleriyle itiraz edilmiştir. Adı geçen 11 davanın 8 tanesinde davacı Odalar tarafından ayrıca "yasal ve hukuksal" nedenler ve söz konusu plan değişikliklerindeki Koruma Kurulu onayı eksikliği itirazları ileri sürülmüştür. Bu 8 davadan 6 tanesinde Merkezi Yönetim davalı durumundadır.

Davaların yıllara göre dağılımına bakıldığında ve bu dağılım beş yıllık aralıklara göre değerlendirildiğinde şu sonuçlar ortaya çıkmaktadır:

- Başlangıç noktası 1988 olarak alındığında davaların dağılımı şu biçimde gerçekleşmektedir: 1988'den 1993'e kadar 2 dava, 1993'ten 1998'e kadar 4 dava, 1998'den 2003'e kadar 4 dava ve 2003'ten 2008'e kadar 7 dava, Mimarlar Odası ve Şehir Plancıları Odası tarafından Boğaziçi Alanı ile ilgili olarak "yönetim"e karşı açılmıştır.

- Başlangıç noktası 1990 yılı olarak alındığında da şöyle bir dağılımla karşılaşmaktadır: 1990'a kadar 2 dava, 1990'dan 1995'e kadar 0 dava, 1995'ten 2000'e kadar 6 dava, 2000'den 2005'e kadar 2 dava ve 2005'ten 2008 başına kadar geçen üç yıllık sürede de 7 davanın açılmış olduğu görülmektedir.

- Yukarıdaki dağılımlar 1990'ların ikinci yarısında ve özellikle de 2005 yılı sonrasında dava sayılarında ve yoğunluklarında gözle görülür bir artış olduğunu göstermektedir. 1988'den 2008'e kadar geçen 20 yıllık toplam süreçte ortalama olarak yıl başına yaklaşık 0.9 dava düşerken bu oran 1995 – 2000 yılları arasında 1.2'ye, 2005 – 2008 yılları arasındaki üç yıllık sürede ise 2.3'e çıkmaktadır.

- Plan değişikliklerine ilişkin toplam 11 davadan 3 tanesi 1995 – 2000, 7 tanesi ise 2005 – 2008 yılları arasında açılmıştır.

- 1995 – 2000 yılları arasında açılan 6 davadan 3 tanesi Merkezi Yönetim'e, 2 tanesi yerel yönetimlere, 1 tanesi ise Merkezi Yönetim ve bir ilçe belediyesine birlikte açılmıştır. Dolayısıyla bu dönemde açılan toplam 6 davadan 4 tanesinde Merkezi Yönetim davalı durumunda bulunmaktadır. Dönemdeki plan iptaline yönelik 3 davanın ise 2 tanesinde Merkezi Yönetim bu konumdadır.

- 2005 yılı ve sonrasında açılan 7 adet davanın 2 tanesi Merkezi Yönetim'e, bir tanesi Büyükşehir Belediyesi'ne, 4 tanesi de Merkezi Yönetim ile Büyükşehir Belediyesi'ne karşı birlikte açılmıştır. Bu durumda söz konusu 7 davanın 6 tanesinde Merkezi Yönetim davalı durumundadır. Bu davaların tümü plan değişikliği iptaline ilişkindir.

- Yukarıda adı geçen 7 adet davanın tümünde yönetimlerin ilgili işlemlerine karşı davacı Odalar tarafından "koruma"ya ve "şehircilik ilkelerine, planlama tekniklerine ve kamu yararına"

aykırılık iddiaları ileri sürülmektedir. Bundan başka aynı dönemdeki 5 davada “yasal ve hukuksal” gerekçeler ile Kurul onayı eksikliği itirazları dile getirilmektedir.

Söz konusu davaların sonuçlarına bakıldığında ise aşağıdaki sonuçlara ulaşılmaktadır:

- Adı geçen 17 davadan 2005 yılı öncesinde açılanların tümü sonuçlanmıştır. Bu 10 davadan 7 tanesi davacı Oda lehine, 3 tanesi de davalı ilgili yönetim lehine karara bağlanmıştır.
- Davalı yönetim lehine sonuçlanan 3 davadan bir tanesinde (Boğaziçi Gerigörünüm ve Etkilenme Bölgeleri Plan Değişikliği Davası) önce İdare Mahkemesi planın iptali yönünde davacı Oda lehine karar vermiş, ancak bu iptal kararı daha sonra Danıştay tarafından bozulmuştur. Yine davalı yönetim lehine sonuçlanan davalardan bir diğerinde (Boğaziçi Radar Kuleleri Ruhsat İptal Davası) İdare Mahkemesi'nin kararı ilgili Oda tarafından temyiz edilmiştir ve bu süreç henüz sonuçlanmamıştır.
- Davacı Oda lehine sonuçlanan 7 davanın 4 tanesi Merkezi Yönetim'in, 2 tanesi yerel yönetimlerin, 1 tanesi de merkezi ve yerel yönetimlerin aleyhine sonuçlanmıştır.
- Plan değişikliği iptali istemiyle açılmış olan 11 davanın 4 tanesi sonuçlanmıştır. Bunlardan 3 tanesi davacı Oda lehine, 1 tanesi de (Boğaziçi Gerigörünüm ve Etkilenme Bölgeleri Plan Değişikliği Davası) davalı yönetim lehine karara bağlanmıştır.
- 2005 yılı ve sonrasında açılmış ve henüz sonuçlanmamış olan, tümü plan değişiklikleriyle ilgili 7 davanın 2 tanesinde (Galatasaray Adası'na İlişkin Plan Değişikliği Davası, Sarıyer Dua Tepesi Davası) “yürütmenin durdurulması” kararı çıkmış, 2 tanesinde de (Sahil Şeridi ve Öngörünüm Bölgesi Uygulama İmar Planı Lejant ve Plan Notları Değişikliği İptal Davası ile Bazı Hükümlerin İptali Davası) yürütmenin durdurulması istemi reddedilmiştir. Bazı Hükümlerin İptali ile ilgili davada ilgili Oda tarafından red kararına itiraz edilmiştir. Kalan 3 davada ise henüz bir karar çıkmamıştır.

4.2. Davalara İlişkin Bulguların Yorumlanması

Mimarlar Odası ile Şehir Plancıları Odası'nın 1988 yılından bu yana İBSA ile ilgili olarak açmış oldukları 17 davaya ilişkin yukarıda ele alınan sayısal sorgulamalar sonucunda elde edilen bulgular yorumlandığında, aşağıdaki sonuçlara ulaşılmaktadır:

- İBSA'na ilişkin olarak “dönüştürücü” ve “korumacı güçler” arasında bir karşıtlık ve çatışma yaşanmaktadır. Bu karşıtlık yaşanan hukuksal süreçlerde belirgin bir biçimde açığa çıkmaktadır.
- Davaların hemen hemen tümünün merkezi ya da yerel “seçilmiş yönetim”lere karşı “koruma” ve “dönüşüme direnme” amaçlarıyla açılmış olması, alana ilişkin olarak yönetimlerin dönüşümden yana bir tavır benimsemiş olduklarını göstermektedir. Diğer bir deyişle yönetimler “korumacı”dan çok “dönüştürücü” güçlerin etkisi ve belirleyiciliği altındadır.
- Davaların belirli dönemlerde yoğunlaşması, dönüştürücü güçlerin yönetimler üzerindeki etkisinin zaman zaman arttığına bir göstergesidir.
- Davaların çoğunda “davalı” durumda olmasından, Merkezi Yönetim'in alanın dönüşümüne yönelik önemli bir rol oynadığı anlaşılmaktadır.
- Davalarda yönetimlerin alana yönelik “dönüştürücü” işlemlerinin çoğunluğunu, yasal ve hukuksal sistem zorlanarak ve Koruma Kurulu dışlanarak hazırlanan ve onaylanan imar planı değişikliklerinin oluşturduğu görülmektedir. Bu tür işlemlerin, Koruma Kurulu'nun bağlı bulunduğu Merkezi Yönetim tarafından da yapılması, kamu sektörü içindeki bir çelişkiye ve Boğaziçi'nin korunmasına ilişkin bir kamu politikasının henüz oluşmadığına işaret etmektedir.
- Yukarıda adı geçen “yoğunluk artırıcı” imar planı değişikliklerinin çoğunluğunun parsel bazında gerçekleşmesi, yönetimlerin söz konusu işlemlerinin, koruma konusunda öne sürülen sakıncalarının yanında, ayrıcalıklı imar koşullarının oluşmasına olanak veren niteliğine de dikkat çekmektedir.

- Söz konusu davalardan yalnızca bir tanesinde (Boğaziçi Radar Kuleleri Ruhsat İptali Davası) bir yerel halk örgütlenmesinin davaya “korumacı” taraf yanında müdahil olması; yerel halkın örgütsüz olduğu, koruma konusunda duyarsız olduğu ya da dönüşüme sessiz bir onay veriyor olduğu olasılıklarını akla getirmektedir.
- Sonuçlanmış bulunan 10 davadan 7 tanesinin davacı Odalar lehine karara bağlanmış olması, yönetimlerin “dönüştürücü” eğilimlerine karşın “korumacı güçler” açısından yasal ve hukuksal dayanak bulunabildiğini göstermektedir.

Kısaca özetlemek gerekirse, Mimarlar Odası ile Şehir Plancıları Odası'nın 1988 yılı ve sonrasında Boğaziçi Alanı'na ilişkin olarak açtıkları davaların incelenmesinden, alanın yoğun bir dönüşüm baskısı altında olduğu ve bu baskının merkezden yerele “seçilmiş yönetim”lerin yoğunluk artırıcı işlem ve uygulamalarına yansıdığı anlaşılmaktadır. Ne var ki hem Boğaziçi'nin korunması gerekli özgün doğal ve kültürel değerleri barındırmasından dolayı bir sit alanı olması hem de korunmasına yönelik olarak hakkında çıkarılmış özel bir yasanın bulunması, söz konusu dönüşüm baskılarına karşı bir direnç de yaratmaktadır. Bu durum alana ilişkin olarak “dönüştürücü güçler” ile “korumacı güçler” arasında, ele alınan davalarda da görülen, bir karşıtlık ve çatışma ortamı yaratmaktadır. İncelenen davalardan adı geçen zaman diliminde “seçilmiş yönetim”lerin dönüştürücü güçlerden yana olma eğiliminde oldukları ve bu uğurda yasal ve hukuksal dizgeyi zaman zaman zorlayabildikleri de anlaşılmaktadır. Özellikle Merkezi Yönetim'in bu bağlamda oynadığı rolün büyüklüğü dikkat çekicidir. Dikkat çeken diğer bir olgu ise, Koruma Mevzuatı dolayısıyla alanda yetkili olan Koruma Kurulu'nun yoğunluk artışına yönelik işlemlerde dışlanmaya çalışılmasıdır. Bu durum kimi çelişkilere işaret etmektedir. Öncelikle Koruma Kurulu'nun Kültür ve Turizm Bakanlığı'na, yani Merkezi Yönetim'e bağlı olmasından kaynaklanan bir çelişki söz konusudur. Kamu sektörü alana ilişkin uygulamalarında kendi içinde tutarlı gözükmemektedir. İkinci çelişki noktasının da yönetimlerin amaçları ile anayasal ve yasal dizge içinde ifadesini bulmuş olan koruma ilkeleri arasında ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Korumadan yana olan – içlerinde Boğaziçi'nde yaşayan yerel halkın, en azından davalardan görünen kadarıyla, yer almadığı - aktörler kimi dönüşüm baskılarına bu anayasal ve yasal dizgeye dayanarak karşı koyabilmektedir. Ancak bu dizgenin de güçlü yönetimlerce yasama organı yoluyla dönüştürülmesinin olanaklı olduğu gerçeği göz ardı edilmemelidir. 1985 yılında 3194 sayılı İmar Yasası'nın kimi maddeleri ile Boğaziçi Yasası'na getirilen düzenlemelerin dönüştürücü ve korumacı güçler arasındaki dengeyi dönüşümden yana kaydırması, bu konuda öğretici bir örnek oluşturmaktadır.

5. SONUÇLAR

Amacı, İstanbul Boğaziçi Sit Alanı'nda yaşanan dönüşüm baskılarının küresel süreçlerle bağlantısını kurmak ve alanın bir koruma bölgesi olmasından dolayı söz konusu baskılar sonucunda Boğaziçi'nde “dönüştürücü ve korumacı güçler” arasında bir karşıtlık ve çatışma yaşandığını göstererek çözümlenmek, olarak belirlenen çalışmada ilk önce alan içinde, Marcuse ile van Kempen'in [3] “yoğun dönüşüm mekanları” (soft locations) olarak tanımladıkları türden kent parçalarının yer aldığı saptaması yapılmıştır. Yazarlar yaşanan küreselleşme sürecinde, süreçten etkilenen kentlerin bu tür mekanlarında, dönüşüm baskılarının yoğun biçimde hissedildiği olgusuna dikkat çekmektedirler. Çalışmanın bir sonraki adımında İBSA'nın gelişim sürecinde alana yapılan “dönüştürücü” ve “korumacı” müdahaleler ayrıştırılmış ve küreselleşme olgusunun etkinliğini artırdığı 1980 sonrası dönemde, alandaki “dönüştürücü ve korumacı güçler” arasındaki karşıtlık ve çatışmanın da yoğunluğunun yükseldiği gösterilmiştir. Çalışmanın son aşamasında TMMOB Mimarlar Odası ile Şehir Plancıları Odası'nın 1988 yılı sonrasında İBSA'na ilişkin davaları, taraf olan aktörler, dava konuları, itiraz nedenleri, dava tarihleri ve dava sonuçları bağlamlarında çözümlenmiştir. Bu çözümlenme merkezi ve yerel seçilmiş yönetimlerin, İBSA örneğinde ve incelenen dönem kapsamında, kimi evrelerde etkinliğini artırarak, “dönüştürücü güçler”in yanında yer aldığı ortaya koymuştur.

Sonuç olarak İBSA, Marcuse ile van Kempen'in tanımlamaları bağlamında bir "yoğun dönüşüm mekanları topluluğu"dur. Aynı zamanda bir sit alanı olmasından dolayı bu durum alanda, "dönüştürücü ve korumacı güçler" arasında bir karşıtlık ve çatışmaya neden olmaktadır. Merkezi ve yerel yönetimlerin, diğer bir deyişle kamunun, bu karşıtlıkta zaman zaman "dönüştürücü" güçlerden yana konumlanması, kamu yararı adına "korumacı" bir tutum izlemesi beklenen kendisi açısından çelişkili bir durum ortaya koymaktadır.

KAYNAKLAR

- [1] Fainstein, S.S. ve Campbell, S., "Readings in Urban Theory", Blackwell, Cornwall, 1996, 1-17.
- [2] Borja, J. ve Castells, M., "Local and Global – The Management of Cities in the Information Age", Earthscan, London, 1997, 1-6.
- [3] Marcuse, P. ve van Kempen, R., "Globalizing Cities A New Spatial Order?", Blackwell, Oxford, 2000, 1-21.
- [4] Çubuk, M., Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, "Boğaziçi" Maddesi, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, 1994.
- [5] Ekinci, O., Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, "Boğaziçi Yasası" Maddesi, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, 1994.
- [6] Tekeli, İ., "Türkiye'de Cumhuriyet Döneminde Kentsel Gelişme ve Kent Planlaması", 75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık, Tarih Vakfı, İstanbul, 1998, 1-24.
- [7] Tekeli, İ., "Modernite Aşılırken Kent Planlaması", İmge Kitabevi, Ankara, 2000, 69-85.
- [8] Ekinci, O., "Kaçak Yapılaşma ve Arazi Spekülasyonu", 75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık, Tarih Vakfı, İstanbul, 1998, 191-198.
- [9] Öktem, B., "Küresel Kent Söyleminin Kentsel Mekanı Dönüştürmedeki Rolü", İstanbul'da Kentsel Ayrışma, Bağlam, İstanbul, 2005, 25-76.
- [10] Aysu, Ç.M., "Boğaziçi'nde Mekansal Değişim", Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 1989.
- [11] Gülersoy, N.Z., "İstanbul'da Boğaziçi ve Karadeniz Kıyı Kuşağı'nda Doğal ve Tarihsel Çevre Koruma-Kullanma Politikalarının Değerlendirilmesi", Prof. Dr. Ayten Çetiner'e Armağan, İTÜ Mimarlık Fakültesi, İstanbul, 1998, 58-82.
- [12] Salman, Y., "Boğaziçi Tarihi Sit Alanı'nın Yokolma Sürecine Kalan Sınırlı Değerlerinin Korunma Olasılıkları", Doktora Tezi, İTÜ, 2003.
- [13] TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükşehir Şubesi Çalışma Raporları,
  33. Dönem, 1994-1996, 121-128.
  34. Dönem, 1996-1998, 75-83.
  35. Dönem, 1998-2000, 195-224.
  36. Dönem, 2000-2002, 173-191.
  37. Dönem, 2002-2004, 194-213.
  38. Dönem, 2004-2006, 301-327.
  39. Dönem, 2006-2008, 444-466.
- [14] TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi Çalışma Raporları,
  3. Dönem, 1994-1996, 33-34.
  4. Dönem, 1996-1998, 29.
  6. Dönem, 2000-2002, 50-53.
  7. Dönem, 2002-2004, 60-64.
  8. Dönem, 2004-2006, 299-330.
  9. Dönem, 2006-2008, 130-163.